

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in za sadjarstvo.

Št. 2.

V Ljubljani. 31. januarija 1888.

Letnik 1.

Kdo naj oskrbuje šolski vrt?

Odgovor na to vprašanje je kratek. Glasi se: Šolski ravnatelj. A pri tem nastaja še mnogo drugih vprašanj. Na ta pa ni moči tako kratko odgovoriti. Pri teh bi se utegnil uresničiti rek: „Kolikor glav, toliko misli“. A reševati jih moramo začetni, če hočemo, da bodo sploh kedaj rešena. —

O šolskih vrtih imamo že dva jako važna ukaza. Prvega je izdalo visoko c. kr. naučno ministerstvo dne 3. novembra 1875. št. 15690. Veli pa ukaz: „Učitelj, ki poučuje mladino o sadjarstvu in vrtnarstvu, uživa tudi dohodke vrtné. Če se preseli, zahteva pa lahko od naslednika, da mu povrne stroške“. Drugi ukaz je izdal slavni c. kr. dež. šolski svet dne 29. julija 1887. št. 1274. Ta pa slove: „Na podlogi obstoječih postav je šolski vrt del šole. Ker pa mora za stvarne šolske potrebe skrbeti šolska občina, zato določuje tudi ta, kdo da uživa šolski vrt.“

Prvemu ukazu bi lahko očitali, da preveč skrbi za učitelja, a zane-marja občinske koristi, dasi lahko rečemo, da je kapital, katerega je šolska občina založila v šolski vrt, jako dobro naložen že gledé pedagogične strani. Ukaz slavnega c. kr. dež. šolskega sveta odpira pa na stežaj duri neki samovolji, ki bi utegnila lepo idejo šolskih vrtov takoj v spočetku udušiti.

Nečemo se tu spuščati v podrobno kritiko. Vender pa moramo opomniti, da je človek slaba stvar. Velikokrat so mu bolj v čisljih malenkostni obziri in osobna korist, nego — sposobnost in splošna blaginja. Ome-njeni ukaz daje krajnim šolskim svetom v roke nevarno orožje, s katerim bi utegnili velikokrat sposobnega učitelja vrtnarja dražiti na kvar dobri stvari: ljudstvo pa ne bi dobilo zaželené pomoči. Uresničile bi se besede Stritarjeve:

„In ljudstvo, kake imaš ti opravke?!

Ti moliš, hodiš za procesijo,

Ti vpiješ živio! in — plačuješ davke“.

Tu treba torej dognati pravne razmere tako, da ima šolska občina od šolskega vrta očitno korist, učitelj vrtnar pa tudi. Saj je znano, da človek navadno dela le tedaj z veseljem, če ima za svoj trud tudi zasluženó plačilo.

Povem naj torej nekaj svojih misli o tej stvari, drugi naj jih pa preudar-jajo, in kritikujejo, da se reč bolje dožene.

Dognano je, da so šolski vrti zelo velike važnosti. Zato naj bi zahtevale slavne šolske gosposke, da mora vsaka šolska občina kupiti k šoli najmanj 6 arov velik vrt*). Temu vrtu treba napraviti primerno ograjo; zemljo pa pri-

*) Izgovori so neutemeljeni. Povsod se to lahko zgodi. Če ni precej pri šoli do-volj prostora, gotovo pa ga je v njenem obližji na izbiro.

mernoboljšati. Dalje mora šolska občina po odobrenem načrtu oskrbeti primernih potov. Grede naj pa robi lepo prirezana rušina (vsaj začasno). Ko je vrt tako urejen, dobi ga šolski ravnatelj v oskrbovanje ob svojih stroških, a tudi v uživanje proti temu, da mora vsako leto dati soseski 100 visokodebelnih dreves, jablan n. p. po 20 kr. hrušek, pa po 30 kr.*)

Na ta način dobi na 50 jablan 10 gld. in za 50 hrušek 15 gld., skupaj torej 25 gld. Ta denar gotovo popolnoma zaleže za upravne vrtné stroške. Za se pa lahko pridela na počivajočih gredicah dovolj krompirja, zelja, fižola, salate itd. Poleg povrtnin pa pridela na dobro urejenem vrtu še tudi lahko nekaj sadja od maternih dreves (Mutterbäume), pritlikavcev, cvetic itd. Največji dobiček pa ima od vrta, da se na njem krasno zabava in poživlja duhovno in telesno. Oskrbovanje vrta in drevesnice zahteva z ene strani toliko časa, z druge pa je tako ljubo, da človek niti ne more niti ne mara iskati družega razvedrila. In to je gotovo veliko vredno! —

Kakšen dobiček ima pa soseska od takega vrta? Kupila je 6 arov sveta, recimo po 20 gld. = 120 gld. Plot, rigolovanje, planovanje itd. jo je pa stalo 80 gld. Torej je soseska založila 200 gld. Če hočejo sosesčani imeti najmanj tako pošteno drevje (kakešnega dobivajo z domačega vrta) z družih drevesnic, tedaj stanejo jablana najmanj po 40 kr. in hruške po 50 kr. Pri 50. jablanah pridobi torej soseska na leto 10 gld., a pri 50 hruškah tudi 10 gld. Torej se naloženi kapital obrestuje po 10%. Kakšne obresti pa donša vrt in drevesnica s pedagoške in posebe z naravstvene strani, to se ne da povedati s številkami, a lahko rečemo, da so gotovo še desetkrat večje. Na ta način ima torej šolska občina lepe dobičke od vrta, učitelj pa tudi dela z veseljem, ker vidi, da si toliko več pridobi, kolikor bolje zna ukoristiti prostor gledé svojega užitka in gledé oplešave svojega bivališča. To bi bilo tudi nekako naravno izboljševanje skromnih učiteljskih plač.

Vse to bi veljalo, če se šolski ravnatelj ne seli, kar prija gotovo njemu in dobri stvari. Če pa službo menja, treba dognati, kaj sme z vrta vzeti, kaj pa mora na njem ostati. Na vrtu bi morala ostati vsa materna drevesca (Mutterbäume). Ta bi moral že, kadar jih sadi, zaznamovati za svojino kr. š. sveta. Dalje bi morali na vrtu ostati vsi letniki visokodebelnih dreves in divjaki. A za te bi ga moral naslednik odškodovati s tretjino tiste vsote, katero bode za njo prejel v svojem času. N. pr.: Na štirih letnikih stoji 600 dreves. Recimo, da se mu jih 200 pokonča. Tedaj ostane še 400 dreves (200 jablan in 200 hrušek). Za 200 jablan bode dobil naslednik 40 gld., a za 200 hrušek 60 gld. Tedaj mora predniku plačati za nje vsaj 30 gld. Vse cvetice in vse druge stvari naj pa bodo prednikove in ostanejo le tedaj na vrtu, če jih naslednik kupi od njega.

Tako nekako bi se dala ta stvar urediti. Urediti pa se mora tako ali drugače, če hočemo, da ne bo zmešnjav, prepira in sovraštva.

Janko Žirovnik.

Salata.

Najvažnejša zelenjad na vsakem zelenjadnem vrtu je salata. Tega je pa tudi vredna, ker je zelo zdrava jed ter primerna revežu in bogatinu. Ob vročem letnem času prileže se salata posebno dobro vsakemu, ki mora delati v vročini, pa tudi po zimi spreminja vrsto jedil, katera so ravno na kmečki mizi brez vsake potrebe vedno ene in tiste. V marsikateri hiši ne ostajajo posli samo zato, ker imajo slabo jed: dan na dan kašo, polento ali žgance. Zabelite te jedi še

*) Ume se, da daje z novega vrta drevesca šele od četrtega leta, kadar namreč doraste prvo cepljenje.

tako dobro, slednjič se jih vender naveličajo. Ali je morda salata draga jed? Nikakor ne! Vsak boljši gospodar more imeti svoj zelenjadni vrt, na katerem prideluje salato. Razumen gospodar zna si tudi brez vseh stroškov iz domačega sadja narediti kisavea (po vinogradnih krajih še laže), sol in zabela pa morata že tako biti v hiši. Kdor si ne more kupiti dobrega salatnega olja, ta naj zabeli salato s špehom. Po mnogih deželah poznajo sploh le špehovo salato.

Gledé obdelevanja salate, delimo jo v poletnjo in zimsko salato. K poletnjim salatam prištevamo: 1. berivko, 2. glavnato salato (glej pod. 6.) in 3. poletnjo endivijo.

Salata (latinski *lactuca sativa*) uspeva dobro skoraj na vaki količkaj dobro obdelani zemlji. Seveda še dosti bolje na dobri, črni, nekoliko vlažni zemlji. Kompost (mešanec) in gnojnica sta najboljše gnojilo salati.

Salato sejemo od zgodnje pomladi do pozne jeseni, vsakih 14 dni ali vsake 3 tedne. Tako imamo vse leto salato. Berivko imenujemo tisto salato, katero pulimo iz zemlje še prav mlado in potem tako jemo. To salato uživamo, dokler ni še druge, zato jo prvo sejemo in sicer kar počez na gredice. Berivke seveda ne presajamo.

Glavnato salato sejemo od meseca marea do meseca avgusta ob gotovih obrokih na posebne sejne lešice. Kadar so posamezne rastlinice zadostno velike, pa jih presadimo na grede. Glavnato salato sadimo na grede med kumare, ohrovt, zelje itd., ker salata vzdržuje zemljo vlažno, dokler ne dorastejo imenovane rastline, in ker tako zemljo na vrtu bolj ukoristimo. Predno bi bila salata na poti drugim rastlinam, takrat jo uže tako porabimo. Pridno okopavanje zemlje je glavno delo pri salati, če jo pa zalivaš z gnojnico ob mokrem vremenu, zboljšaš pa izdatno pridelek.

Podoba 6.

Podoba 7.

Zimsko salato sejemo meseca avgusta ali v pričetku meseca septembra.

Salatno seme pridelaj, ako pustiš najlepše salatne rastline, da gredo v seme, in kadar so velike, privežeš jih k paličicam, katere vtakneš v zemljo. Ker je seme zelo lahko, storiš bolje, ako nekoliko poprej odrežeš semenske rastline, da zore na senčnem in mirnem prostoru.

Sicer imajo povsod uže dobre skušene salatne vrste, vender hočem naštetih vrste, ki veljajo za posebno dobre. Dobra berivka je kodrasta in rumena. Od glavnatih salat posebno hvalijo kamenito glavnato salato, postrvenko in samoglavko. Poletnja endivija je najboljša dunajska rumena, ki sama dela glave, ne da bi jo bilo treba vezati. Zimska salata je rjava ali rumena.

Endivija (latinski *cichorium endivia*) (pod. 7.) raste povsod tam, koder navadna salata. Endivijo sejemo konec meseca junija ali v pričetku julija na sejne lešice ter presadimo potem sadike na grede v vrsto. Vrste naj bodo po 25—30_m narazen in ravno toliko narazen rastline v vrsti. Med rastjo obdeluj endivijo tako kakor navadno salato, kadar pa ima uže liste dobro razvite, zveži jih s slamo na vrhu skupaj. Tako obledijo notranji listi in postanejo nežni. Kadar so rastline povezane, ne prilivaj jim, da ne pride voda v osrčje, ker potem gnijejo. Predno pritisne jesenski mraz, poberi ob suhem vremenu endivijo ter jo shrani v klet ali pa v pokrite suhe jame na vrtu. Najboljša vrsta endivije je rumena kodrasta.

Vsa tukaj imenovana semena salatnih vrst prodajata Wieschnitzky & Clauser na Dunaji (Wien, I., Wallfischgasse 8).

Presajanje zelenjadnih rastlin.

Kadar postanejo rastline na sejalni gredi dovolj močne, presadimo jih na stalno mesto. Imej pa vedno v čislih, da niso slabotne rastline ravno tako za nič, kakor starikeve.

Sadike vzdigni iz zemlje s topim, lesenim ali železnim klinec. Navadno jih kar rujejo, a pri tem poškodujejo korenine. Ako ni treba sadik daleč nositi, dobro jim je pustiti kepo zemlje, katera se jih drži.

Na stalno mesto sadimo rastline s sadilnim klinom. Z njim naredimo namreč v zemljo navpično luknjo, v katero postavimo sadiko. S klinom pritrdimo potem zemljo od vseh strani k sadiki. Sadika naj pride v zemljo nekoliko milimetrov globoče nego je poprej rasla, to sosebno velja za ohrov, zelje in kolarabe. Sadikam, katere imajo srčno korenino, odščipnemo polovico te korenine. Kadar sadiš, pazi, da dobodo korenine naravno lego, ne pa, kakor je mnogokrat videti, da so zavite in molijo iz zemlje ven. Rastlinam, katere delajo veliko listja, odščipni pri sajenji polovico listov. Glej, da ne pride nič zemlje na srčne liste.

Vsajenim rastlinam prilij dobro, pa ne z močno gnojnico, ker ta več škoduje, nego koristi.

Sadike se hitreje prirastejo in uspevajo bolje, ako jih varujemo hude vročine in velikega mraza. V ta namen jih pokrivajo s preprostimi, iz vrbovja spletenimi koški, s cvetličnimi lonci ali pa s papirnatiimi škričeli, kateri so namazani z oljem. Pod takim pokrivalom ne usihajo ob hudi opoludanski vročini nežne rastlinice, ob velikem mrazu (t. j. spomladi zjutraj) pa ne zmružejo. Tako pokrivanje pa ni v nobenem obziru potrata, ker se ti vsako sajenje obnese dobro, niti ni treba v drugič ali celo v tretjič podsajati, in rastline uspevajo tudi bolje. Taki koški ali škričeli trpe več let, ako ravnaš z njimi skrbno. Kadar ni mraza in vročine, ali kadar so rastline, že dovolj krepke, takrat seveda jim ni treba pokrivala.

Raznotere vrtnarske reči.

Proti zajcem. Kmetijski list „L' Agricolla meridian“ poroča, da zajci ne glodajo drevja niti ne hodijo blizu, ako namažeš drevje z vodo, v kateri si namakal dlje časa pasje blato. Ker ni težko to poskusiti, priporočamo, da kedo to stori ter nam sporoči ob uspehu.

Salato si moreš ohraniti nežno tudi ob hudi vročini, ako natrosiš, kakor priporoča vrtnarski list „Flora“, okoli salatnih rastlin drobnega, starega in dobro razkrojenga gnoja. Ta naredi zemljo svežo in rahlo ter tudi ob enem gnoji, kadar prilivamo.

Draga jabolka. Pred kratkim smo dobili v roke cenik nekega Tauberja v Meranu, ki trži s tirolskimi jabolki. Vsake vrste jabolka so četvera in sicer: Kabinetno blago, blago prve in druge vrste ter blago, ki hodi na vago. Cene prvih trojih jabolk veljajo za 10 jabolk. Najdražje jabolko je beli zimski kalvil; 10 kabinetnih jabolk te vrste stoji 5 gld. Tirolskega rožmarina deset jabolk stoji le 2 gld., 10 mešanekarjev celo le 80 krajcarjev. Seveda so to jabolka le z prtičnega drevja, brez nikakeršne pege ali madeža.

Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov.